
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 315.7:378

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Білан Л. Л.

У статті проаналізовано зміст, сутність, основні функції та особливості педагогічної діяльності як одного із видів професій типу "людина – людина".

Ключові слова: професійна педагогічна діяльність, педагог, навчання, виховання.

В статье проанализировано содержание, сущность, основные функции и особенности педагогической деятельности как одного из видов профессий типа "человек – человек".

Ключевые слова: профессиональная педагогическая деятельность, педагог, обучение, воспитание.

The author of the paper analyzes the content, essence, main functions and peculiarities of teaching as a "person – person" type of occupations.

Key words: professional pedagogical work, teacher, instruction, education.

Процеси модернізації освітньої діяльності в контексті формування єдиного європейського освітнього і наукового простору висувають до вищої освіти України нові вимоги та завдання, виконання яких повинне забезпечити ґрунтовність теоретичної підготовки, професійну орієнтованість практичних умінь та навичок студентів. Водночас від досконалого, творчого виконання педагогом професійних функцій на рівні мистецтва залежать не лише професійні знання, уміння та навички майбутніх фахівців, а й створення оптимальних соціально-педагогічних умов для становлення особистості кожного з них, забезпечення високого інтелектуального рівня розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення.

Питання якості та продуктивності здійснення професійної педагогічної діяльності відображаються у дослідженнях сучасних науковців, зокрема Т. Волобуєвої, Н. Журавської, О. Коваленко, М. Кузьміної, Г. Мешко, О. Пономарьова, О. Романовського та ін. Однак більшість названих авторів звертають увагу на те, що педагог повинен володіти не лише фаховими знаннями, а й мати власний практичний досвід та набути педагогічної майстерності, не розкриваючи інших функцій професійної педагогічної діяльності.

У зв'язку з цим метою статті є аналіз поняття, структури, особливостей, функцій та рівнів продуктивності професійної педагогічної діяльності, а також розкриття ролі професії педагога у сучасному суспільстві.

Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших до молодших поколінь накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [3, с. 6].

Педагогічну діяльність здійснюють не лише педагоги, а й батьки, громадські організації, керівники підприємств і установ, різні групи, а також засоби масової інформації. Така діяльність називається загальнопедагогічною, тобто такою, яку здійснює кожна людина стосовно самої себе, своїх студентів, друзів, колег тощо.

Педагогічна діяльність як професійний вид діяльності здійснюється в спеціально організованих в Україні освітніх установах:

- дошкільних навчальних закладах (ясла, ясла-садочки, дитячі садки, дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) компенсуючого типу, будинки дитини, дошкільні навчальні заклади (дитячі будинки) інтернатного типу, дошкільні навчальні заклади

(ясла-садки) сімейного типу, дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) комбінованого типу, центри розвитку дитини);

- середніх навчальних закладах (загальноосвітні середні школи трьох ступенів);
- навчальних закладах для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (школи-інтернати, дитячі будинки, санаторні навчальні заклади, спеціальні загальноосвітні школи, школи і професійно-технічні училища соціальної реабілітації);
- закладах позашкільної освіти (палаці, будинки, центри, станції дитячої та юнацької творчості, студентівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади, громадські організації, товариства та фонди);
- професійно-технічних навчальних закладах (професійно-технічне училище (відповідного профілю), професійне училище соціальної реабілітації, вище професійне училище, професійний ліцей, професійно-художнє училище, художнє професійно-технічне училище, училище-агрофірма, училище-завод, центр професійно-технічної освіти, навчально-виробничий центр, центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсний комбінат, навчальний центр);
- вищих навчальних закладах (технікум, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет);
- закладах післядипломної освіти (академії та інститути підвищення кваліфікації, перепідготовки та вдосконалення фахівців, відповідні підрозділи вищих навчальних закладів, організацій та підприємств).

Професійна педагогічна діяльність передбачає спеціальну освіту, тобто оволодіння системою спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання функцій, пов'язаних із певною професією. Людину, яка професійно займається педагогічною діяльністю, називають вихователем, учителем, викладачем, педагогом, що, як правило, залежить від закладу, в якому вона працює (вихователь – у дитячому садку; учитель – у школі; викладач – у технікумі, училищі, вищому навчальному закладі) [5, с. 14]. Педагог (родове поняття щодо всіх названих вище) – фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно здійснює навчально-виховну роботу в різних навчально-виховних системах [6, с. 23].

Завдання і зміст навчання та виховання всебічно розвиненої особистості зумовлюють такі функції педагога:

- інформативну (викладач транслює певну інформацію);
- розвивальну (розвиває мислення, уяву, мову вихованців);
- виховну (формує переконання, систему ставлень, готовність до налагодження стосунків з оточенням);
- орієнтувальну (орієнтує в різноманітній інформації, моральних цінностях);
- культурологічну (сприяє засвоєнню культурних надбань суспільства, загальнолюдських ідеалів, системи цінностей, формуванню базової культури особистості);
- мобілізаційну (мобілізує на виконання вправ, завдань, справ);
- стимулювальну (шукає шляхи переведення студента на позицію суб'єкта власної життєдіяльності, щоб студент "хотів" вчитися, розвиватися, виховуватися);
- конструктивну (конструює навчальні та позааудиторні заняття, різноманітну самостійну роботу і спілкування тощо);
- комунікативну (спілкування зі студентами, їх батьками, колегами по роботі);
- організаційну (організовує студентів, інших викладачів, батьків, самого себе, позакласні заходи тощо);
- соціалізуюча (готує студента до встановлення взаємних стосунків з реальним соціальним середовищем, яке не завжди ідеально організоване);
- управлінську (керує діяльністю студентів, спрямовує в необхідному напрямі, привчає їх до самоврядування);
- діагностичну (володіє інформацією про стан студента, визначає рівень, недоліки та прогалини в знаннях, вихованості, готовності до взаємодії із соціальним оточенням);
- дослідницьку (досліджує особистість студента, студентський колектив, навченість і вихованість студентів);
- прогностичну (передбачає зміни, що відбуваються зі студентами, студентським колективом, прогнозує їх динаміку на основі виявлення й аналізу певних тенденцій);

- психотерапевтичну (надає студенту вчасну психологічну допомогу, спрощує, а не ускладнює життя студента, запобігає виникненню в його житті конфліктів, пом'якшує або компенсує негативні впливи, допомагає жити у злагоді з оточенням та у згоді із самим собою);
- рекреаційну (створює умови для ефективного навчання, вчасного відновлення фізичних та психічних сил студента);
- здоров'язберігальну (сприяє збереженню і зміцненню фізичного, психічного, духовного здоров'я студентів);
- коригувальну (вносить зміни в діяльність студентів, загалом у педагогічний процес та його результати, виправляє недоліки);
- методичну (аналізує рівень власної роботи, використаних методик, визначає їх ефективність, виявляє та усуває недоліки, накреслює перспективні зміни, розробляє нові методичні підходи та прийоми власної діяльності і діяльності студентів) [4, с. 11].

Основними видами педагогічної діяльності, яка здійснюється у цілісному педагогічному процесі, є викладання і виховна робота.

З моменту виникнення педагогічної професії за педагогом передусім закріпилась виховна функція. Педагог – це вихователь, наставник, у цьому його громадянське і людське призначення, тому виховна робота є педагогічною діяльністю, спрямованою на розв'язання завдань всебічного гармонійного розвитку особистості шляхом організації виховного середовища і управління різноманітними видами діяльності вихованців [4, с. 4].

Ускладнення процесів суспільного виробництва, розвиток способів пізнання і бурхливе зростання наукових знань суспільства спричинили потребу у спеціальній передачі знань, умінь і навичок. У зв'язку з цим із галузі "чистого" виховання в педагогічній професії виділилась відносно самостійна функція – навчальна.

Термін "навчання" в сучасній дидактиці трактується як "цілісний двосторонній процес педагогічної діяльності педагога (викладання) та навчально-пізнавальної діяльності вихованця (учіння), що спрямований на досягнення поставлених навчально-виховних завдань" [2, с. 32].

"Викладання" – передача педагогом вихованцям обсягу знань, а також керівництво їх навчально-пізнавальною діяльністю, вихованням та розумовим розвитком [2, с. 34]. Процес викладання включає планування й організацію учіння, виховання і розвиток особистості, а також контроль та корекцію пізнавальної діяльності вихованців.

Поступово викладання стало видом виховної діяльності, спрямованим здебільшого на управління пізнавальною діяльністю вихованців. Водночас успішність навчання значно залежить не тільки від сформованості у вихованця пізнавального інтересу, а й від досвіду творчої діяльності і ставлення до навчальної діяльності в цілому, тобто не лише від викладання, а й від виховної роботи. В свою чергу, ефективно вирішення виховних завдань залежить від викладання, позитивних змін у свідомості вихованців, які проявляються в емоційних реакціях, поведінці і діяльності. "Навчання, що виховує" і "виховання, що навчає" (А. Дістервег) воєдино злиті в цілісному педагогічному процесі, який має місце в діяльності педагога за будь-якою спеціальністю.

У сучасних умовах педагог має бути тільки "транслятором" соціокультурного досвіду, йому необхідно піднятися до рівня, що полегшує вихованцю "створення і творення образу світу в собі" як тієї дійсності, в якій він зможе повністю реалізувати свої внутрішні можливості.

Педагогічна діяльність являє собою виховну і навчальну взаємодію педагога і вихованця, спрямовану на [створення умов](#) для його особистісного, інтелектуального та діяльнісного розвитку, що одночасно виступає як основа саморозвитку та самовдосконалення.

М. Кузьміна у працях переконливо доводить, що специфічною характеристикою професійної педагогічної діяльності є продуктивність, що має п'ять рівнів прояву:

1. (Мінімальний) репродуктивний – педагог вмiє переказати те, що знає сам; непродуктивний.
2. (Низький) адаптивний – педагог умiє пристосувати своє повідомлення до особливостей аудиторiї; малопродуктивний.

3. (Середній) локально-моделюючий – педагог володіє стратегіями навчання вихованців знань, навичок, умінь, з окремих розділів навчальної дисципліни (тобто формувати педагогічну мету, видавати результат і відбирати систему і послідовність включення вихованців у навчально-пізнавальну діяльність); середньопродуктивний.

4. (Високий) системно-моделюючий – педагог володіє стратегіями формування системи знань, навичок, умінь вихованців на заняттях в цілому; продуктивний.

5. (Вищий) системно-моделюючий діяльність і поведінку студентів – педагог володіє стратегіями перетворення своєї дисципліни на засіб [формування особистості](#) студента, його потреб у самовихованні, самоосвіті, саморозвитку; високопродуктивний.

Предметом педагогічної діяльності є організація навчальної [діяльності студентів](#), спрямованої на освоєння ними предметного соціокультурного досвіду як основи і умови розвитку.

Способами освоєння соціального досвіду в [педагогічній діяльності](#) є пояснення, показ, спільна творча діяльність, безпосередня практика навчання, тренінги [1, с. 23].

Продуктом педагогічної діяльності виступає сформований у вихованця індивідуальний досвід у всій сукупності аксіологічних, морально-етичних, емоційно-смилових, предметних, оціночних складових.

Результатом педагогічної діяльності як виконання основної її мети є розвиток вихованця: його особистісне, інтелектуальне вдосконалення, становлення його як особистості, суб'єкта [навчальної діяльності](#). Результат діагностується відносно якостей студента на початку навчання і по його завершенні у всіх аспектах [розвитку людини](#).

Висновки. Отже, педагогічна діяльність – це професійна активність педагога, в якій за допомогою різних засобів впливу на вихованців реалізуються завдання навчання й виховання. Професія педагога вирізняється серед інших насамперед способом мислення її представників, почуттям обов'язку і рівнем відповідальності. Основна її відмінність від інших професій типу "людина – людина" полягає в тому, що викладач належить і до тих, хто перетворює, і до тих, хто керує. Маючи за мету своєї професійної діяльності становлення і перетворення дитини, педагог покликаний управляти процесом її інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, формуванням її внутрішнього світу. Завдання викладача – керувати учінням, а не вчити, керувати процесом виховання, а не виховувати, і чим глибше він усвідомлює свою основну функцію, тим більше самостійності, ініціативи, свободи надає студентам. Відтак, стрижень педагогічної праці – в управлінні всіма процесами, які супроводжують становлення дитини, і тому професійну педагогічну діяльність все частіше називають "педагогічним менеджментом", а самого педагога – "менеджером виховання, навчання, розвитку".

Література

1. Волобуева Т. Б. Методическая компетентность учителя (учебник педагога-исследователя): методич. пособие / Т. Б. Волобуева. – Донецк: Каштан, 2007. – 206 с.
2. Гончаренко С. У. Методика навчання і наукові дослідження у вищій школі: навч. посіб. для студентів, магістрів, аспірантів і викладачів ВНЗ / С. У. Гончаренко. – К.: Вища школа, 2003. – 323 с.
3. Зміст і сутність педагогічної діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч та ін.; Національний технічний університет "Харківський політехнічний ін-т". – Х.: НТУ "ХПІ", 2007. – 228 с.
4. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. / Г. М. Мешко. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с.
5. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: навч. посіб. / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпченко та ін. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 123 с.
6. Хатунцева С. М. Адаптація викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі: монографія / С. М. Хатунцева; Бердянський держ. пед. ун-т. – Донецьк: Юго-Восток, 2007. – 175 с.